

УДК 811.131.1'367.332.2'37

СТРУКТУРНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ В ІТАЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Ольга Кундис

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000*

Розглянуто характерні особливості номінативних речень в італійській мові, проаналізовано їхню структуру, визначено роль ядра та другорядних членів речення. Наведено основні дискусійні твердження, пов'язані з цим типом речень.

Ключові слова: номінативне речення, ядро, детермінант, означення, додаток.

Номінативне речення – односкладне речення, головний член якого за формою збігається з підметом та виражений іменником або іншою субстантивованою частиною мови в називному відмінку [1, с. 268]. Такі речення трапляються не тільки в індоєвропейських, а й в інших, неспоріднених з індоєвропейськими, мовах. Уперше в лінгвістиці дослідженням номінативних речень займався Антуан Мейє. Праці, присвячені цьому типу речень, є в Е. Бенвеніста. Про номінативні речення писали А. Шахматов, А. Пешковський, П. Фортуатов та О. Сиротинина. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки номінативні речення досліджують К. Компані, М. Манейро Відаль, Т. Хіменес Хуліа, М. Дардано, П. Трифоне, Г. Чінкве та багато інших.

Актуальність цього дослідження зумовлена недостатнім вивченням на теренах України питання номінативних речень в італійській мові. Наша мета – з'ясувати статус цього типу речень, визначити їхню основну структуру та окреслити характерні особливості. Об'єкт дослідження – номінативні речення в італійській мові, предмет – їхня структура та властивості. За матеріал для дослідження взято італійські друковані видання *La Repubblica* (Рим), *Corriere della Sera* (Мілан) та *La Stampa* (Турин). Результати дослідження можна застосувати в ході викладання італійської мови та в перекладі.

Номінативні речення (НР) – один з типів односкладних речень, головний член яких виражений іменником у формі називного відмінка. НР можуть бути поширеними (*Forse preoccupazione per alcuni comportamenti non adeguati alla situazione da parte di forze politiche* [12]) та непоширеними (*Neve*). Поширені включають означення та додатки, залежні від головного члена: *Sciopero dei trasporti di 4 ore il 1 marzo* [13]. НР здебільшого функціонують як самостійні прості речення. Однак вони можуть бути головними реченнями в складнопідрядних з підрядним означальним [2, с. 131].

Через відсутність у НР дієслівних засобів вираження граматичних значень часу і способу їхній зміст сприймають у площині синтаксичного теперішнього часу. Час НР визначений сусідніми реченнями – двоскладними або безособовими [2, с. 131].

В індоєвропейських мовах НР постає у формі стверджувального речення. Це ре-

чення, будучи іменним, не містить характеристик, властивих дієслівному реченню: час, спосіб, особа тощо. НР є позачасовим, безособовим та немодальним. На відміну від дієслівного, називне речення не показує зв'язку між подією та розмовою про цю подію [4, с. 187]. Узгодження, властивого дієслівним реченням, також нема. В НР у індоєвропейських мовах підмету притаманні певні характеристики, проте вони не мають часового чи будь-якого іншого зв'язку з моментом мовлення чи мовцем: *La riforma già a marzo, possibili novità sui licenziamenti* [14].

Центральною складовою НР є іменник-ядро. Воно водночас є керівним елементом і складовою, сутність якої визначають та характеризують залежні від неї члени речення. Всі члени називного речення другорядні стосовно ядра. Функцією ядра є узгодження та взаємозв'язок елементів як у середині НР, так і в усьому складному дієслівному реченні в тому випадку, якщо все називне речення відіграє роль підмета.

Основними ознаками НР вважають такі: а) морфологічна форма головного члена – називний відмінок іменника; б) предикативне значення – теперішній час; в) можливість формально-синтаксичного членування; г) значення – буттєвість, існування; д) інтонаційне виділення – емфаза.

Згідно з М. Манейро Відалем, базовою структурою поширеного НР є: детермінант – означення в препозиції до іменника – іменник-ядро – означення в постпозиції до іменника [9, с. 5]. НР може складатися лише з іменника (непоширене речення: *Parigi.*) або містити другорядні члени (поширене речення: *Quanto zucchero nel caffè?*). Обов'язковим у цих реченнях є іменник, решта – варіативні складові.

Другорядні члени НР, що розміщені з лівого боку від іменника-ядра, поділяють на два підкласи: детермінанти та означення в препозиції. Проте зазначимо, що не всі лінгвісти дотримуються цього поділу та використовують наведену термінологію. Зокрема, К. Санчес Лопес застосовує термін “детермінант” як загальну назву для позначення будь-якого типу другорядних членів, розташованих ліворуч від ядра НР [11]. Дж. Рігау серед двох можливих підкласів елементів НР у препозиції до ядра розрізняє детермінанти та числівники [10]. М. Л. Ернанс та Х. М. Брукарт поділяють другорядні члени НР у препозиції до ядра на детермінанти та детермінативи [7, с. 185].

Детермінант. Функцію детермінанта виконують означені або неозначені артиклі (*il, la, i, le / un, una*), вказівні займенники (*questo, quello*), неозначені займенники (*qualche, nessuno*), відносні та питальні займенники (*che, quale, cui*). Семантичні функції детермінантів зводяться до таких: а) детермінант надає іменнику конкретного значення; б) деякі детермінанти вживають для вираження кількості. Для позначення кількості в конкретному вираженні використовують числівники, а якщо кількість невідома або неважлива, вживають неозначені займенники; в) присвійні та вказівні займенники в ролі детермінантів позначають певні характеристики іменника-ядра, наприклад, належність, місцезнаходження тощо. Детермінанти завжди розташовані на початку НР: *Un'equa politica economica*. Єдиним випадком, коли детермінанти не розміщені на початку речення, є вживання перед ними означального займенника “*tutti*”: *Tutti i mezzi*. Оскільки детермінанти займають крайню ліву позицію в НР, то можна стверджувати, що вони модифікують та дають означення не лише ядру, а й усьому реченню [5, с. 29–30].

Означення в препозиції до ядра. Його функцію зазвичай виконують прикметники, які в реченні розташовані між детермінантом та іменником-ядром: *Un brillante intervento*

chirurgico. Це означення впливає на всі інші елементи НР та дає інформацію про них. Часто через розташування таких означень у реченні після детермінантів їх це називають “постдетермінантами”. Основною їхньою функцією є визначення, уточнення та обмеження значення іменника-ядра. Цей другорядний член НР найчастіше представлений прикметниками. Відповідно, основною їхньою ознакою є атрибутивність. Означення в препозиції можуть супроводжуватися прислівниками “*molto*”, “*più*”, “*così*”: *molto interessante, più costoso, così bello*.

З погляду семантики, існує кілька підтипів означень у препозиції, деякі з них можуть поєднуватися, інші – взаємно виключні. Таке виключення пояснюють семантичною несумісністю, а не синтаксичними особливостями. Основними підтипами означень у препозиції є: а) присвійні займенники (*mio, tuo, suo, nostro, vostro* та їхні відповідники в жіночому роді й множині); б) прикметники “*stesso*” та “*proprio*”; в) кількісні числівники (*uno, dieci, mille*), порядкові числівники (*primo, secondo, decimo*) та неозначено-кількісні числівники (*pochi, molti, bastanti*); г) неозначені займенники (*certo, tale, altro*); д) деякі прикметники (*diverso, somigliante, distinto, simile*) [11]: *Molti i disagi: strade chiuse, incidenti e allagamenti* [12].

Іменник-ядро. Ядро визначає функціональні властивості речення загалом. Ядро НР є центральним та основним його елементом.

В італійській мові існують три типи ядра НР: загальна назва (*Inflazione a gennaio al 3,2%, in lieve calo rispetto al 3,3% del mese di dicembre* [13].), власна назва (*Roma in pieno caos traffico* [12]) та займенник (*Tutti in silenzio!*). Найчастіше трапляються НР, де роль ядра відіграють загальні назви. Два інші типи – власні назви та займенники – мають численні дистрибутивні та семантичні обмеження. Лише НР із загальною назвою в функції ядра мають дистрибутивну гнучкість щодо елементів як у препозиції, так і в постпозиції до головного члена [5, с. 20]. Власні назви, як і особові займенники, демонструють численні дистрибутивні обмеження, проте менш значні, ніж у випадку з займенниками [3, с. 76].

З семантичного погляду, присвійні займенники та власні назви мають спільну особливість: обом властиве лише денотативне значення, конотативних значень зовсім нема. З цим пов’язаний той факт, що присвійні займенники та власні назви, відіграючи роль ядра НР, не потребують детермінантів чи означень будь-якого типу, оскільки, маючи тільки денотативне значення, вони не потребують опису, уточнення, пояснення чи надання певного відтінку значенню [5, с. 22].

Що стосується другорядних членів в постпозиції до іменника-ядра, то К. Компані поділяє їх на два підкласи: 1) означення в постпозиції; 2) додатки. Підклас означень у постпозиції є лексично та функціонально складнішим, ніж підклас додатків. Означення в постпозиції обмежує значення іменника, додаючи уточнення та якісні характеристики. Що стосується додатків, вони не обмежують та не уточнюють семантики іменника, а доповнюють виражене ним значення.

Означення в постпозиції до ядра. Це означення розміщене після іменника-ядра та конкретизує його. Хоча найчастіше його функцію виконують прикметники, проте можемо знайти приклади з прийменниковими групами та відносними реченнями: *Colpa di una scarsa fiducia dei mercati nei confronti della politica italiana* [14].

К. Компані виділяє чотири структурні елементи, які в НР можуть відігравати роль

означення в постпозиції: 1) якісні прикметники та дієприкметники (*Agitazione indetta da Cgil, Cisle, Uil* [2].); 2) прийменникові групи (*Distruzione della città*) (Найбільш уживаним прийменником є “di”.); 3) вставлені НР в ролі прикладки, що має пояснювальний або уточнювальний характер; 4) відносні речення (*che, quale, cui*) [5, с. 37]. На відміну від другорядних членів у препозиції до ядра, в означень у постпозиції нема взаємного виключення певних складових, різні елементи можна вживати одночасно і можливе нагромадження означень: *Sciopero generale di 4 ore giovedì 1 marzo di tutto il settore dei trasporti* [2]. Традиційним є розташування прикметника відразу після іменника-ядра. Найдалше від ядра, у кінці речення, розміщене відносне речення. Між прикметником та відносними реченнями трапляються прийменникові групи та вставлені НР в ролі прикладки. Маловживаним, проте також можливим, є варіант НР, де прийменникова група розташована відразу після іменника-ядра і тільки після неї розміщений прикметник. Надзвичайно зрідка трапляється НР, у якому відносне речення передує всім іншим означенням і розміщене після ядра. Важко знайти задокументовані зразки НР, які одночасно містять усі перераховані вище підкласи означень. Зазвичай, поширене НР містить лише два з них, рідше – три [5, с. 37–40].

З погляду семантики, ці чотири типи означень у постпозиції об’єднані спільною функцією – опис характеристик іменника-ядра. Вони характеризують ядро не кількісно (як детермінанти та означення в препозиції), а якісно. За їхньою допомогою обмежується денотативне значення іменника, що таким чином виокремлюється з-поміж інших, яким не властиве те чи інше значення.

Додатки. Цей другорядний член НР представлений єдиним типом конструкцій: складнопідрядним реченням з підрядним означальним, яке обов’язково є залежним від іменника-ядра. Традиційно додаток у межах НР розташовують після всіх означень, тобто в кінці речення [5, с. 42–43].

У ході дослідження питання НР важливим є розрізнення власне НР від речень з формами дієслова-зв’язки “бути”. Чимало вчених стверджує, що НР зі значенням буття є особливим типом двоскладних речень з використанням нульового присудка або дієслова-зв’язки у третій особі однини. Згідно з їхнім поглядом, ці речення тільки на перший погляд не мають присудка і складаються з одного головного члена – підмета. У структурі НР ця нульова форма дієслова відіграє роль простого дієслівного присудка. Отже, виявляється тенденція до розгляду НР як двоскладних. Проте цю думку не підтримує більшість мовознавців. Насправді йдеться про два окремі й відмінні один від одного типи висловлювання, які дуже часто не розрізняють і об’єднують в одне поняття. Речення, що містить дієслово-зв’язку “бути”, є дієслівним, структура якого подібна до інших типів дієслівних речень. Такі речення інколи зачисляють до різновиду номінативних і цим спричиняють суперечності [4, с. 180]. Поділ НР на власне номінативні та НР з дієсловом-зв’язкою “бути”, замість того, щоб прояснити ситуацію, навпаки, її ускладнює. Маючи в структурі дієслово-зв’язку “бути”, НР переходить з окремої категорії до підвиду дієслівних речень. Саме тому таке положення є дискусійним і його відкидає багато мовознавців [4, с. 180].

Твердження про те, що НР є дієслівним реченням з нульовим присудком, неправильне. Дієслово “бути” є таким самим, як і всі інші дієслова, і цим відкидається так звана проміжна ланка між дієслівними та іменними реченнями. Дієслово “бути” має

всі морфологічні характеристики, властиві його класу, та виконує ту ж синтаксичну функцію, що й решта дієслів. Відповідно, НР виносить висловлювання поза часові та модальні параметри й незалежне його від суб'єктивного судження мовця. На противагу цьому, речення, у якому наявне дієслово "бути", містить часове та модальне вираження цього дієслова, вводить у повідомлення ставлення до нього адресанта [4, с. 189].

Оскільки протягом тривалого часу НР в індоевропейських мовах не розглядали як окремих самостійний тип речень, а як дієслівне, у якому нема дієслова, то це питання не було належно досліджене та потребує подальшого опрацювання [4, с. 193].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мала філологічна енциклопедія / укл. О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк. – К. : Довіра, 2007. – С. 268.
2. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – 2-ге вид., доп. – К. : Академія, 2010. – С. 130–133.
3. Andrews A. The major functions of the noun phrase / A. Andrews // Language typology and syntactic description, ed. T. Shopen. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – P. 62–154.
4. Benveniste E. Problemi di linguistica generale / E. Benveniste. – Milano: Il Saggiatore, 2010. – P. 179–199.
5. Company Company C. Sintaxis histórica de la lengua española. Segunda parte: La frase nominal. Volumen I. – México : FCE UNAM, 2009. – P. 6–52.
6. Dardano M. Grammatica italiana con nozioni di linguistica. Terza edizione / M. Dardano, P. Trifone. – Bologna : Zanichelli, 1999. – 789 pp.
7. Hernanz M. L. La sintaxis. – Vol. 1: Principios teóricos. La oración simple / M. L. Hernanz, J. M. Brucart. – Barcelona : Crítica, 1987. – P. 185.
8. Jiménez Juliá T. Aspectos gramaticales de la frase nominal en español / Juliá T. Jiménez // Santiago de Compostela : Universidad de Santiago de Compostela, Servizo de Publicacións e Intercambio Científico, 2007. – 194 p.
9. Maneiro Vidal M. Gramática práctica del español actual. Segundo curso / Vidal M. Maneiro. – Lightning Source Inc., 2008. – P. 5–17.
10. Rigau G. La estructura del sintagma nominal: los modificadores del nombre / G. Rigau // Gramática descriptiva de la lengua española, dirs. I. Bosque, V. Demonte. – Madrid: Espasa, 1999. – P. 311–362.
11. Sánchez López C. Cambio semántico y cambio categorial: adjetivos y determinantes en la historia del español / López C. Sánchez // La semántica en la confección de un diccionario histórico, coord. J. A. Pascual. – Soria: Fundación Duques de Soria, 2006.
12. *La Repubblica*. – Режим доступу: <http://www.repubblica.it/> (03/02/2012). – Назва з екрану.
13. *Corriere della Sera*. – Режим доступу: <http://www.corriere.it/> (03/02/2012). – Назва з екрану.
14. *La Stampa*. – Режим доступу: <http://www.lastampa.it/redazione/default.asp> (03/02/2012). – Назва з екрану.

Стаття надійшла до редколегії 14.02.2012

Прийнята до друку 21.02.2012

STRUCTURAL AND SEMANTIC FEATURES OF NOMINAL SENTENCES IN ITALIAN

Olga Kundys

*The Ivan Franko National University in L'viv,
1, Universytets'ka St., L'viv, 79000*

The article deals with some characteristic features of nominal sentences in Italian. Analyzed their structure, determined the functions of the nucleus and other parts of sentence. Presented main debatable statements concerning this type of phrases.

Key words: nominal sentences, nucleus, determinant, attribute, complement.

СТРУКТУРНЫЕ И СЕМАНТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НОМИНАТИВНЫХ ПРЕДЛОЖЕНИЙ В ИТАЛЬЯНСКОМ ЯЗЫКЕ

Ольга Кундис

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000*

Рассмотрено характерные особенности номинативных предложений в итальянском языке, проанализировано их структуру, определено роль ядра и второстепенных членов предложения. Приведено основные дискуссионные утверждения, связанные с данным типом предложений.

Ключевые слова: номинативное предложение, ядро, детерминант, определение, дополнение.